

2. Hrynevych V. Mit viiny ta viina mitiv / V.Hrynevych // Krytyka. – 2005. – № 5. – С. 2-8.

3. Symonenko I. Memorialnyi prostir Ukrainy: kryzovyi stan ta shliakhy ozdorovlennia / I.Symonenko // Stratehichni priorityty. – 2008. – № 4 (13). – С. 53-63.

4. Symonenko I. Druha svitova viina v istorychnii pamiaty ukrainskoho narodu / I.Symonenko // Stratehichni priorityty. – 2008. – № 4. – С. 44-54.

5. Sarapina Ye. Kyivski perekhrestia polityk pamiaty / Ye.Sarapina // Ideolohiia i polityka. – 2013. – № 1 (3). – С. 5-13.

6. Denysenko H. Uvichnennia partyzanskoho rukhu v roky Velykoi Vitchyznianoï viiny Radianskoho Soiuzu 1941-1945 pp. v pamiatkakh / H.Denysenko // Kraieznavstvo. – 2011. – № 4. – С. 136-142.

7. Denysenko H. Kulturnaia spadschyna u formuvanni istorychnoi pamiaty: podii 1941-1942 rr. v pamiatkakh / H.Denysenko // Kraieznavstvo. – 2011. – № 2. – С. 40-55.

8. Yilhe V. Zmahannia zhertv / V.Yilhe // Krytyka. – 2006. – № 5. – С. 14-16.

9. Rohdewald S. Post-Soviet Remembrance of the Holocaust and National Memories of the Second World War in Russia, Ukraine and Lithuania / S.Rohdewald // Forum for Modern Language Studies. – 2008. – № 44 (2). – P.173-184.

10. Karnyshyn Yu. Na perekrestkakh nauky y sovremennoi polytyky: Velykaia Otechestvennaia voina v yssledovaniakh ystorykov Ukrainy / Yu.Karnyshyn // Yzvestyia vysshkykh uchebnykh zavedenyi. Povolzhskiy rehyon. Humanytarnye nauky. – 2010. – № 1 (13). – С. 25-31.

11. Kasianov H., Myller A. Rossyia – Ukrayna. Kak pyshetsia ystoryia. Dyalohy. Lektsyy. Staty. – M.: RHHU, 2011.

12. Lehr J., Aponiuk A. Memory, Myth, and Monuments: The Commemoration of a Contested Past in Western Ukraine / J.Lehr, A.Aponiuk // Memory Connection. – 2011. – № 1 (1). – P.211-228.

13. Amar T. Different but the Same or the Same but Different? Public Memory of the Second World War in Post-Soviet Lviv / T.Amar // Journal of Modern European History. – 2011. – 3 (9). – P. 373-396.

14. Denysenko H., Denysenko O. Vyzvolennia Kyieva u pamiatkakh istorii ta kultury / H.Denysenko, O.Denysenko // Kraieznavstvo. – 2006. – № 1 (4). – С. 76-78.

15. Horbyk V., Denysenko H. Voienna istoriia Ukrainy v pamiatkakh / V.Horbyk, H.Denysenko. – K.: In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 2003. – 177 s.

16. Pomnyte nas [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://pomnite-nas.ru/>

17. Zvid pamyatok istorii ta kultury Ukrainy: Kyiv: Entsyklopedychnye vydannia. Kn.1, ch.1.: A-L / Redkol.: V.A. Smolii (holova) ta in. – K.: Holov. red. Zvodu pamyatok istorii ta kultury, 1999. – С. 1-584.

18. Zvid pamyatok istorii ta kultury Ukrainy: Kyiv: Entsyklopedychnye vydannia. Kn.1, ch.2.: M-S / Redkol. tomu: Vidp. red. P.Tronko ta in. – K.: Holov. red. Zvodu pamyatok istorii ta kultury, 2004. – С. 585-1216.

19. Zvid pamyatok istorii ta kultury Ukrainy: Kyiv: Entsyklopedychnye vydannia. Kn.1, ch.3.: S-Ya / Redkol. tomu: Vidp. red. P.Tronko ta in. – K.: Holov. red. Zvodu pamyatok istorii ta kultury, 2011. – С. 1217-2197.

20. Makhortykh M. Memorializatsiia pamiaty pro zvlennia Kyieva vid nimetskoï okupatsii za radianskoï doby (1943-1991) / M.Makhortykh // Hileia. – 2014. – Vyp.87 (podano do druku).

Makhortykh M. S., PhD student History of Ukraine Department Institute of Society Borys Grinchenko Kyiv University (Ukraine, Kiev), makhortykh@gmail.com

Memorialization of memory about the liberation of Kyiv from German occupation during the independence period (1991-2013)

The article explores the process of memorialization of memory about the liberation of Kyiv from German occupation between 1991 and 2013. Based on electronic database "Remember us" and a number of encyclopedic sources the author investigates the establishment of memorial space for World-War-II commemoration in Kyiv and, in particular, monuments which are related to the liberation of city in 1943. The author determines regularities in the way these monuments were introduced and proposes the interpretation of uncovered patterns in the context of general tendencies of World-War-II commemoration in the independent Ukraine.

Keywords: historical memory, independence period, monuments, memorialization, Second World War, Kyiv.

Махортых Н. С., аспирант кафедры истории Украины, Институт общества Киевского университета им. Бориса Гринченка (Украина, Киев), makhortykh@gmail.com

Мемориализация памяти про освобождение Киева в период независимости (1991-2013)

Рассматривается процесс мемориализации памяти про освобождение Киева от немецкой оккупации в период независимости (1991-2013 гг.). С помощью электронной базы данных "Помните нас" и ряда энциклопедических изданий воспроизводится процесс создания в Киеве мемориального пространства, призванного увековечить события Второй мировой войны, и определяется место памятников, связанных с освобождением города в 1943 г. Автор прослеживает закономерности, связанные с утверждением и характером новых памятников, и предлагает интерпретацию обнаруженных закономерностей в контексте общих тенденций, присущих исторической памяти про войну в независимой Украине.

Ключевые слова: историческая память, период независимости, памятники, мемориализация, Вторая мировая война, Киев.

* * *

УДК 636.083:001:924

Рішко М. М.

офіцер Головного командного центру
Збройних Сил України
(Україна, Київ), rishko@ukr.net

ПРОФЕСОР І. В. СМІРНОВ – ОРГАНІЗАТОР НАУКОВОГО ЦЕНТРУ З БІОЛОГІЇ ВІДТВОРЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТВАРИН

Автором поставлено мету – узагальнити основні напрями діяльності та здобутки наукового центру з біології відтворення сільськогосподарських тварин, заснованого доктором біологічних наук, професором І. В. Смирновим, розкрити його внесок у розв'язанні проблем вітчизняної зоотехнії. Дослідження ґрунтуються на використанні комплексу загальнонаукових, структурно-функціональних та історичних методів, а також широкої джерельної бази, основу якої становлять архівні документи. Як основні напрями діяльності наукового центру розглядали розроблення методу довготривалого зберігання сперми, інтенсифікацію відтворної функції плідників і маточного поголів'я, удосконалення технології та техніки штучного осіменіння сільськогосподарських тварин та інші.

Ключові слова: тваринництво, відтворення стада, штучне осіменіння, годівля і утримання сільськогосподарських тварин.

У становлення науки про відтворення сільськогосподарських тварин в Україні суттєвий внесок зробили наукові центри, якими запропоновано теоретичні і методологічні підходи до вирішення найбільш актуальних проблем даної галузі знання. Один із перших і найбільш авторитетних наукових центрів з біології розмноження у тваринництві був заснований доктором біологічних наук, професором І. В. Смирновим. До цього часу не було проведеного цілісного науково-історичного аналізу наукової діяльності вченого. Попередніми дослідниками узагальнено його окремі здобутки у розробленні методу довготривалого зберігання сперми, техніки і технології штучного осіменіння, що не забезпечувало цілісної картини його становлення як відомого вченого, талановитого педагога та організатора дослідної справи [1-3].

Автором поставлено за мету даного дослідження: з'ясувати основні напрями діяльності наукового центру, заснованого І. В. Смирновим; розкрити його теоретичний і практичний внесок у розв'язання проблем відтворення сільськогосподарських тварин; обґрунтувати можливість використання окремих наукових розробок на сучасному етапі розвитку тваринництва.

В основу дослідження покладено спеціальні історичні (порівняльно-історичний, предметно-хронологічний, ретроспективний), загальнонаукові (аналіз, синтез, класифікація) та джерелознавчий мето-

ди. Методологічна база дослідження ґрунтується на застосуванні системно-історичного підходу.

Науковий центр з біології відтворення сільськогосподарських тварин був організований І. В. Смирновим у кінці 50-х років минулого сторіччя. Цей період позначився запровадженням великомасштабної селекції у тваринництві, теоретичне підґрунтя якої склали розробки вітчизняних учених, першочергово методи штучного осіменіння та довготривалого зберігання сперми.

Станції штучного осіменіння оснащували необхідним обладнанням. Розробляли криогенну техніку та налагоджували виробництво твердої вуглекислоти і скраплених газів. Подовжували термін зберігання розбавленої та замороженої сперми, вивчали вплив її тривалого зберігання у скраплених газах на біологічну повноцінність клітин, вивчали технологічні питання, пов'язані з організацією роботи племінних підприємств. Подальшого опрацювання потребували питання синхронізації статевої охоти та боротьби з безпліддям.

Практично всі зазначені питання опинилися в полі зору наукового центру І. В. Смирнова. Зокрема, подальшого розвитку набула теорія стосовно процесів, що проходять у спермі під час її розбавлення, глибокого заморожування, розморожування і тривалого зберігання. Вивчали стійкість спермій різних видів сільськогосподарських тварин до наднизьких температур за різних режимів заморожування та відтанення сперми; способи її розбавлення, адаптації та еквілібрації при заморожуванні; вплив різних середовищ і способів її розбавлення на стійкість до низьких та наднизьких температур тощо. Низку досліджень за цими напрямками провели його учні: Л. О. Кузнечиков, Є. Д. Кім, Б. М. Вельможний, А. З. Ємець, В. М. Кушнір, О. О. Бруєнко, О. І. Ігнатенко, М. П. Журавель, О. І. Смирнова, Фам Тхе Ке, В. В. Кучко, Г. С. Лісовенко та ін.

Оскільки на початку 60-х років забезпечення станцій штучного осіменіння твердим двоокисом вуглецю, рідким азотом та відповідним обладнанням здійснювали в обмежених масштабах, сперму зберігали переважно за нульової температури. За таких умов обмін речовин гальмувався недостатньо, життєві процеси відбувалися на відносно високому рівні, що не сприяло нормальному заплідненню яйцеклітини. З огляду на це, І. В. Смирнов зі своїми учнями здійснював пошуки альтернативних методів зберігання сперми, які б гарантували її високу якість і не потребували значних коштів і обладнання. Уже в 1963 р. Л. О. Кузнечиков розробив спосіб збереження сперми бугаїв за умов кристалічного замерзання при температурі -21°C . М. А. Дмитраш і О. П. Зверева запропонували ряд прийомів удосконалення способу заморожування сперми бугаїв у формі гранул, пайет і облицьованих гранул [2].

За ініціативою І. В. Смирнова оригінальні досліди із вивчення осмотичного анабіозу спермій баранів і бугаїв при висушуванні сперми провів М. П. Журавель. Він також започаткував системні дослідження зі збереження сперми на основі інактивації статевої клітин вуглекислим газом, які провів із В. І. Поставною в умовах виробничого випробування бікарбонатно-фосфатного розбавлювача для сперми бугаїв. Ідея подовження тривалості збереження сперми також була розвинута М. Т. Плішком при розробленні середовища для сперми кнурів, Д. О. Мельничуком, С. Д. Мельничуком,

О. І. Смирновою, А. П. Кругляком і М. П. Журавлем на розмороженій спермі бугаїв [5].

Надавали важливого значення дослідженню морфологічних змін спермій у процесі їх зберігання за різних режимів. Результати дослідів І. В. Смирнова та В. І. Поставної засвідчили, що життєздатність спермій бугаїв при швидкому охолодженні знижується, навіть за умов попереднього розбавлення жовтковим середовищем. У зв'язку з цим ученими розроблено уповільнено-рівномірний режим заморожування сперми. Низку досліджень з вивчення рівня її бактеріальної забрудненості, впливу бактеріостатичних речовин на її якісні характеристики і запліднювальну здатність провела О. І. Пантюхова. І. В. Смирнов, Б. М. Вельможний та В. Б. Дорошков вперше довели принципову можливість довготривалого зберігання розбавленої безгліцеринним середовищем сперми кнурів, замороженої до температури -79°C [6].

Науковим центром розроблено окремі питання теорії розбавлення сперми. Встановлено зв'язок між числом спермій у дозі, об'ємом і часом введення сперми, кратністю осіменіння самок різних видів сільськогосподарських тварин та ін. До цих розробок І. В. Смирнов долучав досвідчених спеціалістів, таких як Г. С. Шарапа, В. М. Давиденко, Чавес Вальдів'есо Ромуло Антоніо, І. І. Помаз, І. В. Терещенко та ін. У їх результаті було з'ясовано вплив ступеня розбавлення і величини дози сім'я на запліднюваність корів [7].

Б. М. Вельможний і В. Б. Дорошков удосконалювали розбавники сперми кнурів, режими їх статевого використання і способи штучного осіменіння свиноматок. Провели порівняльне вивчення 24-х середовищ для розбавлення сперми кнурів. Вивчили вплив осмотичного тиску деяких розбавників при зберіганні їх за різних температурних режимів. У дослідження фізіологічних процесів, що відбувалися при зберіганні сперми в різних середовищах, суттєвий внесок зробила В. І. Поставна, дослідивши динаміку дихання гамет у замороженій спермі після її відтавання. Встановила зв'язок між ступенем розбавлення сперми та її запліднювальною здатністю [1].

За ініціативи І. В. Смирнова проведено також ряд дослідів із порівняння ефективності запліднюваності корів спермою різних строків зберігання. У їх результаті було встановлено, що активність, виживаність і запліднювальна здатність замороженої сперми істотно не змінюються від строків її зберігання, тому свіжезаморожену сперму рекомендовано використовувати для осіменіння в таких самих дозах, як і ту, що зберігалася більше року.

Одне із завдань полягало у дослідженні процесу фруктолізу у спермі. Особливий інтерес представляли досліди зі змішаними еякулятами різних видів сільськогосподарських тварин. У їх результаті встановлено, що інтенсивність фруктолізу залежить від породи плідників, а також віку, годівлі, споріднених зв'язків та відмінностей в умовах вирощування й годівлі. Проведено низку дослідів з осіменіння корів змішаною спермою кількох плідників [3].

Надавалося важливого значення розробленню ефективних методів оцінки якості сперми. Так, І. В. Смирновим і О. І. Пантюховою запропоновано спрощений спосіб підрахунку спермій. В. І. Поставною

встановлено кореляційний зв'язок між їх запліднювальною здатністю та абсолютним показником виживаності, їх активністю і резистентністю та запліднювальною здатністю. Розроблено методи визначення резистентності сперміїв.

Зоогігієнічні норми отримання та зберігання сперми, вплив на її якісні характеристики бактеріостатичних речовин досліджено І. В. Смирновим та О. І. Пантюховою. Доведено, що антибіотики певною мірою пригнічують ріст мікроорганізмів, але не збільшують виживаності сперміїв. Зокрема, проведено ряд дослідів із вивчення дії на запліднювальну здатність лізоциму, встановлено оптимальну концентрацію цього препарату [2].

М. О. Дмитраш, Є. Д. Смирнов, Р. М. Амінов, А. П. Кругляк, Ф. Д. Буяло, М. Р. Дідковський надавали важливого значення вивченню впливу умов годівлі й утримання, а також режимів статевого використання плідників на якісні показники сперми. Обґрунтували значення кормів тваринного походження у їхній годівлі. З'ясували дію йодистого калію на фізіологічний стан і відтворну функцію бугаїв. Дослідили вікові особливості репродуктивної здатності бугаїв у зв'язку з типами вищої нервової діяльності. Провели порівняльну оцінку якості сперми бугаїв і її запліднювальної здатності за різних режимів статевого використання [5]. Так, І. В. Смирнов та М. А. Дмитраш обґрунтували високу ефективність введення до раціонів бугаїв, кнурів та баранів кормів тваринного походження, споживання яких позитивно позначалося на загальній кількості сперміїв. В. І. Постановою вивчено сезонні зміни якості сперми бугаїв, пов'язані зі збільшенням тривалості світлового дня та введенням до раціону зеленої маси.

Учені наукового центру надавали важливого значення інтенсифікації відтворної функції корів. Низку експериментальних досліджень із проблем удосконалення техніки та способів штучного осіменіння проведено Г. С. Шарапою. Запропоновано способи стимуляції та синхронізації охоти у корів молочного та м'ясного напрямів продуктивності. Проведено дослідження з вивчення анатомо-фізіологічних особливостей їх статевих органів [8].

Учнями І. В. Смирнова вивчено відтворну функцію свиноматок в умовах промислових комплексів. Досліджено зв'язок між феноменами статевого циклу та оптимальним часом осіменіння. Встановлено, що цитологічна картина піхвових мазків відображає функціональний стан репродуктивних органів корів і може слугувати тестом для вибору оптимального часу їх осіменіння. Обґрунтовано вплив кратності осіменіння і глибини введення сперми на запліднюваність овець. Відпрацьовано не лише технологічні умови осіменіння самок різних видів тварин, а й визначено вимоги до числа стетивих клітин, об'єму дози, місця її введення та кратності розбавлення сперми плідників, що забезпечило ефективність штучного осіменіння у тваринництві [6].

Науковим центром удосконалено техніку штучного осіменіння сільськогосподарських тварин. Зокрема, запропоновано бокс-термостат для асептичної обробки та термос-амортизатор для перевезення сперми кнурів; штучну вагіну та вагіноскоп; дозатор для осіменіння 10-15 голів свиноматок при його однократній заправці та прилад для осіменіння однієї свиноматки. Також змон-

товано спеціальне чучело, що дає змогу отримувати сперму кнурів не тільки звичайним, а й фракційним способом. Цей зразок було прийнято до серійного виготовлення Бігосовським заводом Вітебської області [7].

Розробки І. В. Смирнова та його учнів покладено в основу сучасних біотехнологій, трансплантації ембріонів, запліднення *in vitro*, трансгенної інженерії та ін. У цьому напрямі працювали І. Р. Гіллер, Рубо Беате, В. В. Служава та ін. Вченими вивчено генетично зумовлені поліморфні системи крові і обґрунтовано можливість їх застосування в селекції. Удосконалено способи суперовуляції у корів з метою інтенсифікації відтворення стада. Розроблено способи підготовки сперміїв бугаїв до запліднення ооцитів великої рогатої худоби, що культивуються поза організмом [8].

Таким чином, наукові ідеї професора І. В. Смирнова були розвинуті його учнями. Програма діяльності заснованого ним наукового центру охопила такі напрями: розроблення і вдосконалення методу довготривалого зберігання сперми; удосконалення середовищ для її зберігання; опрацювання методів оцінки її якості; оптимізація режиму утримання та використання плідників; дослідження впливу бактеріостатичних речовин на якісні характеристики і запліднювальну здатність сперміїв; стимуляція та синхронізація статевої охоти; боротьба з безпліддям маточного поголів'я; вдосконалення технології та техніки штучного осіменіння та ін. Професор І. В. Смирнов і його учні є авторами багатьох оригінальних наукових розробок, які сприяли становленню і розвитку нових напрямів біотехнологічних досліджень, створенню сучасних методів і форм селекційної роботи, розробленню ефективних технологій відтворення, збереження генофонду видів і порід сільськогосподарських тварин, які не втратили свої значущості для науковців у третьому тисячолітті.

Список використаних джерел

1. Бородай І. С. Теоретико-методологічні основи становлення та розвитку вітчизняної зоотехнічної науки: монографія / І. С. Бородай. – Вінниця, 2012. – 416 с.
2. Буркат В. П. Нариси з історії інституту: монографія / В. П. Буркат, І. С. Бородай. – К.: Аграрна наука, 2008. – 556 с.
3. Зубець М. М. Київська дослідна станція тваринництва "Терезине": історія, здобутки, вчені / М. М. Зубець, І. С. Бородай. – Вінниця, 2011. – 208 с.
4. Киевская опытная станция животноводства "Терезино" / В. М. Дзюбанов, Л. Д. Алексеенко, А. С. Артюх и др. – М., 1965. – 247 с.
5. Отчет Киевской опытной станции животноводства о научно-исследовательской работе в 1957 г. / М-во с.х. УССР. – К., 1958. – 256 с.
6. Отчет Киевской опытной станции животноводства о научно-исследовательской работе в 1959 г. / М-во с.х. УССР. – К., 1960. – 308 с.
7. Отчет Киевской опытной станции животноводства о научно-исследовательской работе в 1960 г. / М-во с.х. УССР. – К., 1961. – Т.2. – 648 с.
8. Шарапа Г. С. Професор І. В. Смирнов і його наукова школа / Г. С. Шарапа, М. М. Зубець // Історія Інституту розведення і генетики тварин у подіях, фактах, біографіях учених. – Бориспіль, 2012. – С. 20-27.

References

1. Borodaj I.S. Teoretyko-metodologichni osnovy stanovlennya ta rozvytku vitchyznanoi zootechnichnoi nauky: monografiya / I.S. Borodaj. – Vinnytsya, 2012. – 416 s.
2. Burkat V.P. Narys'y z istoriyi instytutu: monografiya / V.P. Burkat, I.S. Borodaj. – K.: Agrarna nauka, 2008. – 556 s.
3. Zubecz' M.M. Ky'yivs'ka doslidna stanciya tvary'nny'cztva "Terezy'ne": istoriya, zdobutky, vcheni / M.M. Zubecz', I.S. Borodaj.

– Vinny'cyu, 2011. – 208 s.

4. Kievskaja opyt'naja stancija zhivotnovodstva "Terezino" / V.M. Dzjubanov, L.D. Alekseenko, A.S. Artjuh i dr. – M., 1965. – 247 s.

5. Otchet Kievskoj opyt'noj stancii zhivotnovodstva o nauchno-issledovatel'skoj rabote v 1957 g. / M-vo s.h. USSR. – K., 1958. – 256 s.

6. Otchet Kievskoj opyt'noj stancii zhivotnovodstva o nauchno-issledovatel'skoj rabote v 1959 g. / M-vo s.h. USSR. – K., 1960. – 308 s.

7. Otchet Kievskoj opyt'noj stancii zhivotnovodstva o nauchno-issledovatel'skoj rabote v 1960 g. / M-vo s.h. USSR. – K., 1961. – T. 2. – 648 s.

8. Sharapa G.S. Profesor I.V. Smy'rnov i jogo naukovaja shkola / G.S. Sharapa, M.M. Zubecz' // Istoriya Insty'tutu rozvedennaja i genety'ky' tvary'n u podiyax, faktax, biografiyax ucheny'x. – Bory'spil', 2012. – S. 20-27.

Rishko N. N., officer of Chief Command Center of the Armed Forces of Ukraine (Ukraine, Kiev), rishko@ukr.net

Professor I.Smirnov is the organizer of a scientific center for reproductive biology of farm animals

The goal set by the author is to summarize the main activities and achievements of the scientific center for reproductive biology of farm animals based by doctor of biological sciences, professor I.Smirnov, disclose his contribution to solving the problems of domestic animal science. The researching is based on the use of complex of general scientific, structural and functional, historical methods, as well as a large base of source, which becomes the basis of archival documents. As the main activities of research center we have considered the development of the method of long-term preservation of sperm, the intensification of reproductive function and producers of breeding stock, improvements in technology and technique of artificial insemination of farm animals and others.

Keywords: animal husbandry, herd reproduction, artificial insemination, feeding and keeping of farm animals.

Rishko N. N., офіцер Головного командного центру Вооруженных Сил Украины (Украина, Киев), rishko@ukr.net

Профессор И. В. Смирнов – организатор научного центра по биологии воспроизводства сельскохозяйственных животных

Автором поставлена цель – обобщить основные направления деятельности и достижения научного центра по биологии воспроизводства сельскохозяйственных животных, основного доктором биологических наук, профессором И. В. Смирновым, раскрыт его вклад в решение проблем отечественной зоотехнии. Исследование основывается на комплексе общенаучных, структурно-функциональных и исторических методов, а также обширной базы источников, основу которой составляют архивные документы. Как основные направления деятельности научного центра рассматривали разработку метода длительного сохранения спермы, интенсификацию воспроизводительной функции производителей и маточного поголовья, усовершенствование технологии и техники искусственного осеменения сельскохозяйственных животных и другие.

Ключевые слова: животноводство, воспроизводство стада, искусственное осеменение, кормление и содержание сельскохозяйственных животных.

* * *

УДК 761.2(438.41) : 17"(092)

Мердуч Ю. М.

молодший науковий працівник, Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника (Україна, Львів), myrodux@gmail.com

УКРАЇНСЬКИЙ ГРАВЕР ІВАН ФІЛИПОВИЧ ТА ЙОГО "ВОЛИНСЬКА СПАДЩИНА"

Відокремлено з графічної спадщини львівського митця Івана Філіповича твори, які стосуються минулого волинської землі у середині XVIII ст. Незначна кількість ілюстрацій волинської тематики зумовлена насамперед продуктивною діяльністю місцевої почайвської друкарні та її граверів. Волинські гравюри І. Філіповича є дуже цінним джерелом додаткової інформації про різні аспекти тогочасного життя цього краю.

Ключові слова: гравер, Іван Філіпович, Волинь, портрети, ікони, статуя, герби.

Вивчаючи історію України, все більше науковців вживають поняття "Великої Волині", під якою розуміють терени, що у різний час входили до Волинської землі (кінець X – середина XVI ст.), Волинського воєвод-

ства (середина XVI – кінець XVIII ст.) і Волинської губернії (початок XIX ст. – 1918 р.).

Про співпрацю Івана Філіповича (†24 квітня 1766 р.) з відомими волинськими (почайвською та бердичівською) друкарнями наразі відомо лише за кількома їхніми стародруками та граверними кліше [2, № 1639; 3, № 2340, № 2488; 6, с. 123; 7, с. 33]. Окрім цих волинських видань, існує чимало посередніх вказівок на різно-рідні волинські контакти майстра. В обох напрямках діяльності І. Філіпович переслідував лише практичний бік справи – виконував замовлення. Відтак його спадщина рідко привертала увагу дослідників, окремі її напрями, зокрема, й волинський, не висвітлювалися взагалі, постаючи на сторінках друкованих видань хіба що в принагідних згадках про поодинокі пам'ятки, що виступали свідченням волинських інтересів майстра. Однак доля забуття спіткала й інших майстрів, на відміну від їхніх попередників – Леонтія та Олександра Тарасевичів, Івана Щирського. Про них є вже декілька монографій [10; 11; 12]. З часом коли буде докладніше опрацьована граверська й друкарська спадщина І. Філіповича можна буде належно оцінити роль майстра в історії української культури XVIII ст. Вкрай важливим для цього є розкриття мало досі опрацьованого багатого фонду графіки Інституту досліджень бібліотечних мистецьких ресурсів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника. Тут знаходяться декілька маловідомих гравюр майстра, які відтворюють постаті, пам'ятки та події з історії та культури Волині.

Окремі з них уже знайшли висвітлення у науковій літературі. 2004 р. опубліковано декілька портретів, які виконав І. Філіпович [13, с. 317-320 (№ 432-439)]. Крім того, про "волинські" зображення князя Януша Любартовича Сангушка (1712-1775), власниці Горохова, волинської каштелянної Анни Віельгорської (1639-1706) та кременецької черниці Анни Розалії Омєдінської (1709-1731), митрополитів Атаназія Шептицького (1686-1746), який був настоятелем Жидичинського Свято-Миколаївського монастиря, та Лева Шептицького (1717-1779), який помер та похований в Радомишлі, тоді резиденції глави Уніатської Церкви, вже йшлося у авторській статті про портретну спадщину майстра [5, с. 336-340]. Але це далеко не повний їх перелік. Надалі залишається чимало невідомих у їх волинському контексті творів львівського майстра. Передусім, це декілька портретів визначних в історії волинського краю постатей. Окрему групу становлять зображення волинських ікон Богородиці. Рідкісними є гравюри скульптур Ісуса Христа. Відзначимо й геральдичні композиції волинської шляхти. Цінність зазначених творів І. Філіповича для дослідження минулого Волині безсумнівна, оскільки, її культурна спадщина чимало втратила у час двох світових воєн та наступних повоєнних лихоліть. Відтак закономірно, що багато пам'яток безслідно зникли й нині знані лише в зображеннях, найдавніші з яких нерідко належать саме йому. Крім того, написи на гравюрах подають додаткову інформацію про різні аспекти життя Волині середини XVIII ст.

Галерея портретів І. Філіповича нараховує за найновішими даними 16 одиниць, серед яких, крім п'ятох уже згаданих, є ще два зображення волинських сучасників майстра: високомистецький портрет князя Ігнація Пйотра Сапеги (1721-1758) та посмертне зображення